

Uvod u lingvistiku

Zrinjka Glovacki–Bernardi, August Kovačec, Milan Mihaljević, Dieter W. Halwachs, Karl Sornig, Christine Penzinger, Richard Schrodt
Školska knjiga, Zagreb 2001.

Uvod u lingvistiku, kako se kaže u Predgovoru visokoškolski je udžbenik koji služi kao temelj za različite pristupe proučavanju jezika. Namijenjen je stoga studentima svih neofiloloških grupa i opće lingvistike, te svima onima čiji studij prožima proučavanje jezika, kao što su studenti humanističkih usmjerenja, društvenih znanosti i informatike.

Priručnici poput ovog vrlo su česti, pogotovo na jezicima koje prati duga i snažna jezikoslovna tradicija. Na hrvatskom jeziku dosada je tiskano nekoliko sličnih priručnika. Većina uvoda u lingvistiku sastavljena je prema načelu navođenja značajki osnovnih lingvističkih disciplina, fonetike i fonologije, morfologije, sintakse i semantike.

Ovaj udžbenik lingvistiku prati u njezinu kronološkom razvoju, od antike u čijem su okrilju iz filozofskih razmišljanja utemeljene lingvističke discipline preko 19. stoljeća kada je lingvistika postala samostalnom znanstvenom disciplinom, do najvažnijih pristupa u proučavanju jezika u 20. stoljeću. Ta se osnovna kronološka nit dijeli u sedam poglavlja koja iznose najvažnije činjenice u razvoju jezikoslovne misli.

U prvom se poglavlju autorice **Zrinjke Glovacki–Bernardi** pod naslovom *Pregled povijesti bavljenja jezikom do konca 19. stoljeća* na samom početku ističe da su termini lingvistika, koji je latinskoga porijekla, te hrvatski naziv jezikoslovlje gotovo jednoznačni te da se oba odnose na znanost o jeziku. Razvoj lingvistike prikazan je u dva osnovna toka; jezikoslovlje koje se razvijalo u antici, Indiji, europskom srednjovjekovlju i renesansi do početka 19. stoljeća u okrilju filozofije, te počeci razvoja lingvistike kao samostalne znanstvene discipline.

Važno razdoblje za razvoj lingvistike potkraj 19. i početkom 20. stoljeća prati u dva poglavlja **August Kovačec**. Prvo se poglavlje pod nazivom *Lingvistička geografija i srodne metode* bavi lingvističkom ili dijalektalnom geografijom kao namjerom da istražuje »žive idiome na terenu«, prema znanstvenoj ali uglavnom poredbeno–povijesno usmjerenoj metodi koja se javlja pojavom mladogramatičarske škole 1878. godine. Utemeljitelj ove nove lingvističke škole bio je Jules Gileron, francuski dijalektolog porijeklom iz Švicarske. Time se područje lingvističkih istraživanja širi izvan njemačkih središta. Lingvistička je geografija bila usmjerena prema izradi dijalektoloških atlasa te na sastavljanje upitnika s pomoću kojih bi se istraživalo rječničko blago. Gileronova lingvistička geografija potaknula je znanstveno proučavanje riječi, posebno riječi govornog jezika

na svim jezičnim razinama te potaknula razvoj novih lingvističkih disciplina kao što je *arealna* (specijalna) lingvistika. Razvoju znanstvene lingvističke misli načinjen je korak od povijesti glasova prema povijesti riječi, a arealnom lingvistikom zakoračeno je u povijest jezika.

Svoj je drugi prilog **August Kovačec** u cijelosti posvetio *Ferdinandu de Saussureu*, lingvistu zaslužnom za razvoj strukturalističkih pravaca i dozrijevanje europske lingvističke misli u drugoj polovini 19. te u prvoj polovini 20. stoljeća. De Saussurova promišljanja jezika bila su posve nova i jedinstvena, a ishodište im je bilo u lingvističkim pogledima prethodnika, od kojih se posebno ističu američki sanskrtolog William Dwight Whitney i poljski lingvist Jan Ignacy Baudouin de Courtenay. De Saussureove su revolucionarni lingvistički pogledi iznijeti u djelu *Tečaj opće lingvistike* koji su na temelju bilješki s njegovih predavanja iz opće lingvistike sastavili i nakon njegove smrti 1916. objavili de Saussureovi učenici Charles Bally i Albert Sècheyaye. De Saussure je jezik smatrao sustavom znakova. Postulirao je semiologiju kao opću znanost o znakovima. Smatrao je da se jezikom mora baviti lingvistika, kao posebna znanstvena disciplina, u sklopu semiologije. Služeći se metodologijom prirodnih znanosti de Saussure opće je zakonitosti prirodnog jezika iznio u pet osnovnih dvojnosti, dihotomija ili antinomija. Prva dvojnost ističe da se jezična djelatnost sastoji od jezika kao sustava i govora kao primjene sustava u komunikaciji, druga da se jezični znak sastoji od označitelja i označenog. Jeziku se može pristupiti internom i eksternom lingvistikom a proučavati ga se može u njegovu razvoju, što znači dijakronijski, ili u funkcioniranju u danom trenutku, sinkronijski. Napokon, petom se dihotomijom ističu sintagmatski i asocijativni odnosi.

Velik je dio ovog poglavlja posvećen utjecaju F. de Saussurea na razvoj lingvistike. Tečaj je u početku bio prihvaćen u lingvističkoj zajednici ali je često promatran kritički pod utjecajem starih pogleda na proučavanje jezika. De Saussureov Tečaj opće lingvistike svoju je potvrdu doživio u radovima lingvиста kao što je bio Amerikanac Eduard Sapir koji je neovisno o de Saussureu došao do sličnih zaključaka o funkcioniranju jezika. Ipak najbolju je valorizaciju dobio kada je poslužio kao temelj za razvitak utjecajnih europskih lingvističkih škola i smjerova. De Saussureov nauk nastavlja se u europskom strukturalizmu koji obuhvaća mnoge pravce čiji se pogledi na jezik razlikuju ali dijele stav da je jezik sustav čije se funkcioniranje može opisati na temelju ograničenog broja pravila. Roman Jakobson i Nikolaj Trubeckoj u sklopu Praške fonološke škole postuliraju fonetiku kao novu lingvističku disciplinu nasotjeći opisati značenjske razlike među glasovima u fonološkim sustavima pojedinih jezika. Pražani su prihvatili de Saussureove dihotomije nastojeći ih analizirati i nanovo tumačiti. Najpouzdaniji nastavljatelj de Saussureova nauka i praškog funkcionalizma francuski je lingvist André Martinet. U vrlo iscrpnu i nadahnutu poglavlju o Andréu Martinetu August Kovačec je iznio pojedinosti iz njegova znanstvenog i nastavnog života te posebno naglasio kako je Martinet najdosljedniji tumač de Saussureova nauka o jeziku. Martinet je svoje poglede na jezik gradio nastavljajući se na de Saussurea, ali iščitavajući ostale velike lingviste svog vremena kao što su Trubeckoj, Hjelmslev, Jakobson, Sapir, Bloomfield itd.

Martinet se bavio svim razdjelima u lingvistici. Postavio je jedinstven model jezične tipologije i objektivan kriterij za razgraničavanje fonema. Glavni je Martinetov doprinos općoj lingvistici i temelj njegova funkcionalizma rješenje dvostruke artikulacije ljudskog jezika. Sastoji se u tome da se izraz na značajnjskoj razini raščlani na minimalne znakove ili moneme a oni se dalje raščlanjuju na minimalne uzastopne razlikovne jedinice ili foneme što čini drugu artikulaciju. Iz toga proističe ekonomičnost ljudskog jezika. U danskoj je strukturalizam zaživio u visoko formaliziranoj metodi jezičnog opisa, glosematici koju su postulirali lingvisti kopenhagenskog lingvističkog kruga Hjelmslev i Uldall. Hjelmslev smatra da se jezik mora proučavati kao činjenica *sui generis* te tradicionalne lingvističke metode smatra neznanstvenima. Znanstvena metoda mora zadovoljiti tri uvjeta: neproturječnost, iscrpnost i jednostavnost. Svoju lingvističku metodu temelji na dedukciji koja neanalizirani tekst bilo koje veličine dijeli na rodove koji se promatraju kao razredi i ponovno dijele na rodove do najmanjih jedinica koje se ne mogu dijeliti. Između dijelova teksta treba utvrditi odnose i međuodnose. Od Hjelmslevovih pojmova posebno je važna funkcija. Iako je teško primjenjiva u praksi, ona je stalan poticaj za promišljanje jezičnih kategorija i institucija. Na kraju poglavlja Kovačec navodi hrvatske lingviste koji su sustavno prihvaćali de Saussureov strukturalistički nauk kao što su Petar Guberina, Vojimir Vinja, Laszla, Katičića, Filipović, Brozović, Muljačić.

Članak **Milana Mihaljevića** pod naslovom *Američka lingvistika* izuzetno je vrijedan doprinos razumijevanju razvoja lingvističke misli u SAD-u od Bloomfielda i njegovih sljedbenika pa do generativne gramatike Noama Chomskog. Bloomfield je utemeljio američku lingvističku školu i odredio njezine osnovne metodološke smjernice i područje zanimanja. On smatra da je jezik sastavni dio ponašanja koje se očituje u obliku poticaja i reakcija a članovima zajednice prenosi se mukotrpnom vježbom. Bloomfield, stoga, proučavanju jezika pristupa krajnje objektivno, smatrajući jezik odvojenim od subjektivnog iskustva. On je antimentalist i antiapriorist koji smatra da proučavanju jezika treba pristupiti objektivno a biheviorizam smatra najboljom općom znanstvenom metodom, najprimjerenijom i za proučavanje jezika. Bloomfieldovi su sljedbenici distribucionalisti i tagmemičari koji su od njega aprezeli osnovne postavke za svoje teorije. One su bile usmjerene prema opisu i razradbi jezičnih jedinica, prije svega morfemima, koje su smatrali logičkim simbolima. Težili su punoj znanstvenosti i objektivnosti opisa.

Sintaksom su se bavili Harris i Wells a osnovnom su jezičnom jedinicom smatrali morfološke razrede. Harris se bavio i analizom diskursa koji je za nje ga bio povezani tekst. Pristupio je postupku za određivanje sintaktičkih odnosa među rečenicama tj. normalizacija rečenice na tzv. jezgrene rečenice. Tako u sintaksu uvodi pojam transformacije s pomoću kojega je moguće odrediti strukturu rečenice te formalne odnose među složenim rečenicama.

Središnje mjesto u prilogu o američkoj lingvistici pripada prikazu generativne gramatike koju je postulirao Noam Chomski. Ona ne predstavlja jedinstvenu lingvističku teoriju nego specifičan pristup tradicionalnim jezičnim problemima. Teorija generativne gramatike smatra da je jezična moć svojstvena samo ljudima, a razvija se u nekoliko stanja. Početno stanje naziva se univerzalnom

gramatikom a čini ga skup obilježja i primitivnih operacija od kojih su sastavljena gramatička pravila. Gramatikom se naziva dosegnuto stanje u pojedinu jeziku u kojem se ostvaruju samo neka pravila univerzalne gramatike. Gramatika prirodnog jezika smatra se generativnom jer može na temelju ograničenog broja pravila nabrojati sve strukturne opise svih izraza pojedinog jezika. Mihajević je iznoseći najvažnijih generativnih teorija, kao što su rana i standardna teorija, teorija načela i parametara te minimalistički program, prikazao glavne značajke generativnog pristupa jeziku. Ovaj je članak izvrstan uvod i temelj za daljnje proučavanje i primjenu svih postavki generativne gramatike.

Posljednja tri poglavlja čine svojevrsnu zaokruženu cjelinu a prilozi su stvaranih lingvista. Članak Sociolingvistika **Dietera W. Halwacha** koji je s njemačkog preveo *Sladjan Turković* sažeto iznosi povijest ove lingvističke discipline te njezin razvoj posebno u SAD-u, Engleskoj i Kanadi. Sociolingvistika polazi od jezika kao varijeteta i polisistema određenog unutarnjim procesima i vanjskim parametrima. Osvrće se na osnovna pitanja sociolingvistike kao što su bilingvizam, gradski govor, etnografija komunikacije. Ukratko prikazuje suvremenu podjelu sociolingvističkih istraživanja kako ih vidi Fasold na makro-lingvistička ili sociološki orijentirana te mikro lingvistička ili lingvistički orijentirana.

Područje *pragmalingvistike* u istoimenom su poglavlju prikazali **Karl Sor-nig i Christine Penzinger** (prijevod *Velimira Piškorca*). Naglašavaju da za razumijevanje jezičnih problema nije dovoljno puko opisivanje površinskih jezičnih struktura nego je važno krenuti od stvarnog situativnog okvira. Za analizu govornih činova vrlo su važni mjesto, vrijeme, tema, a posebice primatelj poruke. Takvo gledanje proizlazi iz disciplina kao što su američki pragmatizam u filozofiji, simbolički interakcionizam u sociologiji te semiologija. Pierce i Morris u jezičnom su znaku, uz sintaksu i semantiku, vidjeli i pragmatičku sastavnicu. Iznosi doprinose Apela te posebno Austina koji je utemeljio teoriju govornih činova te ih pokušao kategorizirati. Drugi je dio poglavlja posvećen analizi razgovora ili diskursa. Ističe se da su takvi nemonološki jezični sljedovi uvijek usmjereni na sugovornika i temelje se na aktivnom sudjelovanju govornika i slušatelja. Navode se načela za tipologizaciju razgovora, osnovna struktura razgovora te ističe važnost slušateljeve uloge i neverbalnih elemenata u usmjerenju razgovora. Iznose se i novi pravci u kojima idu istraživanja razgovora kao što je istraživanje nesporazuma, strategije manipuliranja, konflikti i sl.

Posljednje poglavlje pod naslovom *Tekstna lingvistika* autora **Richarda Schrodta** bavi se multidisciplinarnim jezičnim područjem razvijenim 70-tih godina 20. stoljeća. Tekstna lingvistika tekst smatra osnovnom jezičnom jedinicom. Prilog je prevela i uspješno primjerima na hrvatskom jeziku obogatila Zrinjka Glovacki-Bernardi. Ističu se dva osnovna povijesno-znanstvena pristupa tekstu, onaj jezični koji proširuje područje znaka s razine rečenice na tekst. Takav se pristup temelji na strukturalističkom i generativnom pristupu jeziku. Drugi pristup tekst ne promatra izolirano nego se na pretpostavkama lingvističke pragmatike bavi sociološkim i komunikacijskim pretpostavkama teksta. Potpun pristup tekstu pretpostavlja oba pristupa jer su komunikacijske pretpostavke povezane s njegovom formalnom strukturom. Kao jedan od središnjih

problema tekstne lingvistike navodi se definicija teksta. Ključnom se odrednicom teksta smatra situacijska uklopljenost koja se temelji na zajedničkom znanju o svijetu primatelja i pošiljatelja. Uz definiciju navode se glavne značajke teksta kao što je kohezija ili koherentnost koja pretpostavlja povezivanje teksta koherentnim izrazima. Uz ove osnovne značajke teksta navode se osnovne komunikativne funkcije i vrste teksta prema Searleu i Bühleru te vrste tematske progresije.

Uvod u lingvistiku važan je doprinos temeljnoj lingvističkoj literaturi na hrvatskom jeziku. U sedam poglavlja iznose se važne činjenice za temeljito izučavanje jezika.

Priručnik koji omogućava sustavno upoznavanje s najvažnijim osobama, teorijskim postavkama i pristupima u lingvistici. Posebno su dragocjeni popisi literature koji upotpunjuju svako pojedino poglavlje i daju smjernice za iscrpnije bavljenje pojedinim lingvističkim područjem.

Uvod u lingvistiku uspješno uvodi hrvatskog čitatelja u sve aspekte proučavanja jezika kao komunikacijskog sustava, od povijesti jezikoslovlja do novih pristupa i jezikoslovnih disciplina.

Sanja Fulgosi

A Dictionary of European Anglicisms

**A Usage Dictionary of Anglicisms in Sixteen European Languages,
Ed. Manfred Görlach, Oxford University Press, Oxford 2001**

Utjecaj engleskoga na europske jezike prisutan je već nekoliko stoljeća no intenzitet toga utjecaja naglo je porastao nakon 1945. godine, dakle po završetku II. svjetskoga rata. Istraživanja usmjerena na problem anglicizama u pojedinim jezicima javljaju se stoga već dugi niz godina i njihov se broj ne smanjuje. S obzirom na činjenicu da utjecaj engleskoga ne slabi nego se, naprotiv, javlja sve intenzivnije, tematika vezana uz proučavanje anglicizama i dalje zaokuplja mnoge lingviste.

Osim što se interes za tu problematiku pokazuje u brojnim studijama, člancima i zbornicima, za mnoge su jezike objavljeni, opsegom veći ili manji, rječnici anglicizama.

Rijetki su, međutim, pokušaji da se objave i rječnici koji bi obuhvatili anglicizme u nekoliko jezika paralelno. Takav je plan, primjerice, imao Rudolf Filipović koji je u okviru dugogodišnjega projekta *Engleski element u europskim jezicima* namjeravao objaviti rječnik anglicizama u 20–ak europskih jezika. Zbog raznih tehničkih i financijskih razloga taj plan, na žalost, nije ostvaren.

Sličan projekt, premda temeljen na drukčijem teorijskom pristupu, uspio je organizirati i uspješno privesti kraju Manfred Görlach sa Sveučilišta u Kölnu pa je godine 2001. iz tiska izašao rječnik pod naslovom *A Dictionary of European Anglicisms*.

Rječnik obuhvaća anglicizme u šesnaest europskih jezika: četiri germanska (islandski, norveški, danski i njemački), četiri slavenska (ruski, poljski, hrvat-

ski i bugarski), četiri romanska (francuski, španjolski, talijanski i rumunjski) te naposljetku četiri jezika koja pripadaju drugim skupinama (finski, mađarski, albanski i grčki). Kao što urednik kaže u predgovoru rječniku, navedeni su jezici djelomice odabrani iz jednostavnoga razloga što je bilo moguće naći kompetentne suradnike, a djelomice zato što se na taj način moglo usporediti kontraste u odnosu na purističke nasuprot otvorenim jezičnim sredinama.

Namjera je rječnika da dokumentira ulazak engleskih riječi u europske jezike sve do ranih 1990-ih godina i premda su uključene i starije posuđenice engleskoga podrijetla, težište je stavljeno ponajprije na leksik »uvezen« nakon II. svjetskoga rata. Svjestan činjenice da je leksik uvelike podložan promjenama, Görlach je kao cilj postavio neku vrst presjeka koji bi pokazao (i dokazao) kako se u svih šesnaest obuhvaćenih jezika javljaju uglavnom isti anglicizmi. S obzirom na to da su suradnici nužno svoj rad temeljili na postojećim nacionalnim korpusima anglicizama, jasno je da je, zbog različitih koncepcija, opsega a i (ne) ažurnosti tih korpusa, dolazilo do neslaganja u pristupu, da neki anglicizmi nisu uvršteni za pojedine jezike (premda postoje), da nije uvijek bilo lako uskladiti vrednovanje pojedinih natuknica itd. Zbog svega toga i sam je urednik itekako svjestan ograničenja koja rječnik neminovno ima. Sve te činjenice ni pošto ne umanjuju njegovu vrijednost jer *Rječnik europskih anglicizama* donosi čitav niz veoma zanimljivih podataka o suvremenom utjecaju engleskoga jezika u Europi i na neki način pokazuje kako su u domeni anglicizama europski jezici vrlo bliski.

Struktura rječnika relativno je složena, ali ako čitatelj pažljivo prouči upute za uporabu, sasvim će sigurno uspjeti saznati sve podatke koji ga zanimaju.

U natuknici se kao lema javlja izvorna engleska riječ s oznakom vrste riječi i značenjem (ili značenjima ako ih ima više). Kod nekih riječi (očigledno kod onih gdje se smatralo da je to zanimljivo i potrebno) slijedi kraći komentar o procesu posuđivanja dotične riječi u europskome kontekstu, o njezinoj rasprostranjenosti u odnosu na pojedine jezične skupine, o mogućim razlozima za takvo stanje, o eventualnim odstupanjima od osnovnoga značenja ili o razdoblju iz kojega potječe. Nakon toga slijede anglicizmi u (ortografskim i tvorbenim) oblicima u kojima se javljaju u pojedinim jezicima, a uz svaki se, uz pomoć kratica, donose temeljni podaci: kada se anglicizam u tome jeziku počeo rabiti (npr. krajem 19. st., sredinom 20. st.), kojega je roda, pripada li eventualno samo tehničkome vokabularu, postoji li usporedno s anglicizmom i njegova prevedenica te kako glasi itd. Ako se radi o imenici, daju se podaci o pluralnim oblicima, o tome je li od nje izveden pridjev ili dodatne izvedenice (npr. u hrvatskome *snob*, *snobovski*, *snobizam* ili u španjolskom *esnob*, *esnobistico*, *esnobismo*, *esnobista* i sl.).

Uz dobar dio natuknica nalazi se i mrežni dijagram koji u svojih šesnaest polja zorno pokazuje u kojim je jezicima stanoviti anglicizam u potpunosti prihvaćen (bijela polja), javlja se u ograničenoj uporabi (šatirana polja) ili ga u jeziku uopće nema (crna polja). Te tri kategorije djelomice odražavaju i stupanj prilagodbe anglicizma u pojedinom jeziku, dakako veoma simplificirano.

atering *n.* (orig.^{TM} ‘the practice of supplying food for planes, schools or parties’)

This term appears to have spread mainly in connection with airlines (where it did not necessarily originate).

Ge [kɛ:təriŋk] N [U] 1970s (1 tech, mod) **Du** [kɛ:təriŋ] C [U] 1970s (1 tech) **Nw** [=E] M [U] 1960s (2) **Fr** <=> M, 1980s (1 tech, ban) > *ravitaillement* **Sp** [katerin] M, pl. Ø, 1970s (1 tech) **It** [kɛ:iteriŋ(g)] M [U] 1970s (1 tech) **Rm** [=E/kateriŋ] 1990s (1 tech) **Rs** (0) **Po** [keterink] M [U] end20c (1 mod) **Cr** [=E] M [U] mid20c (1 tech) **Bg** *kɛ:təriŋ* M [U] end20c (1 tech) **Hu** [=E] [U] beg20c (1 tech) **Gr** <=> *lketeriŋ* N [U] end20c (2)

Ic	Nw	Po	Rs
Du	Ge	Cr	Bg
Fr	It	Fi	Hu
Sp	Rm	Al	Gr

glamour *n.* 2 ‘alluring or exciting beauty or charm’, +3 ‘showy decoration or ornament; gaudiness’, +4 ‘showishness’

This word was firmly established through American films after 1945 – with the significant exclusion of Eastern Europe. The negative connotation, found in some English contexts, is more conspicuous in the loanwords.

Ge [=E] M [U] 1950s, +3(1 obs) **Du** [=E] C [U] 1950s, +3(1 obs) **Nw** [=E/ɡlamu:r] M [U] 1950s, +3(1) → *glamorisere* v. **Ic** *ɡlamúr* [kla:mur] M [U] end20c, +3(1 coll) **Fr** [ɡlamur] M, 1970s, +3(1 mod) **Sp** [ɡlamur] M [U] 1960s, 2, +3(2) → *glamourizar* v.; *glamouroso* adj. **It** [ɡləmur/ɡlamur] M [U] 1950s, 2(1) < *fascino*, *charme* M **Cr** [ɡlamur] M [U] mid20c, +3(1) **Fi** [=E] 20c, +3(0) **Hu** [ɡlə:mər] [U] mid20c, +3(1 tech) **Gr** <=> *lɡlamur* N, end20c, +3, +4(2 mod, jour)

Ic	Nw	Po	Rs
Du	Ge	Cr	Bg
Fr	It	Fi	Hu
Sp	Rm	Al	Gr

Gdje god je bilo potrebno (i moguće) navedena su i ograničenja u uporabi: je li riječ o razgovornom ili književnom stilu, tehničkom vokabularu, anglicizmu koji se rabi samo u nekim regijama, anglicizmu koji se javlja pretežno u pisanim medijima ili u žargonu. Nadalje, radi li se o arhaizmu, rijetkoj uporabi, pomodnoj riječi ili slično.

Rječnik europskih anglicizama vrlo je dobar izvor informacija o različitim leksikološkim problemima vezanima uz posudjenice – u konkretnom slučaju anglicizme – u pojedinim jezicima. On na neki način odražava i stupanj purizma u jezicima koje obuhvaća, jer se vrlo lako može ustanoviti u kojoj je mjeri pojedini jezik spreman preuzeti stranu riječ koja će prilagodbom postati posudjenicom, ili će nastojati da ju prevede pa će uz posudjenicu (ili čak umjesto nje) postojati i prevedenica. Niz je zanimljivih primjera koji mogu pokazati na koji način engleske riječi ulaze u europske jezike, na koji se način prilagođuju njihovim ortografskim i morfološkim sustavima, ali također i onih koji pokazuju kako se poneke riječi svugdje javljaju isključivo kao prevedenice (doslovne ili djelomične). Tako se, primjerice, engl. *flying saucer* u svih šesnaest jezika javlja samo kao prevedenica: nj. *Fliegende Untertasse*, nrv. *flygende tallerken*, fr. *soucoupe volante*, hr. *leteći tanjur*, alb. *disk fluturues*, šp. *platillo volante*, tal. *disco volante* itd.; engl. *half-time* također se pretežno prevodi: nj. *Halbzeit*, nrv. *halvtid*, šp. *medio tiempo*, rus. *poluvremya*, hrv. *poluvrijeme*, fr. *mi-temps*, gr. *imi-khrono*. Svima je dobro poznat primjer anglicizma *skyscraper* koji se kao prevedenica (od njem. *Wolkenkratzer* do hrv. *neboder*) javlja u svim jezicima. Na prvi bi se pogled reklo kako je logično očekivati da će se dvočlani izrazi lako prevesti pa odatle i toliko prevedenica takvih anglicizama, ali mnogi primjeri dokazuju da nije uvijek tako. Engl. *skateboard* ima prevedenice u nekim jezicima (usporedno s anglicizmom), ali u drugima ostaje na razini posudjenice. Isto vrijedi i za engl. *snowboard* (u njemačkom je, primjerice, u uporabi anglicizam premda bi se vrlo lako moglo napraviti prevedenicu *Schneebrett, kao što je to

učinjeno u norveškom 'snøbrett' ili islandskom 'snjóbreitti'. Za razliku od toga, brojni su anglicizmi koji se ni u jednome od obradenih jezika ne prevode (ponekad se, doduše, uz anglicizam javlja i prevedenica ali ona se rabi mnogo rjeđe): npr. *aerobics*, *blazer*, *catering*, *hippy*, *game*, *interview*, *manager*, *outsider*, *pudding*, *show business* itd.

Iz mnogih je natuknica moguće nazrijeti i polarizaciju zapad – istok, zahvaljujući činjenici da su neki pojmovi stizali u istočnu Europu sa zakašnjenjem pa je na zapadu već bila udomaćena posudnica iz nekog drugog jezika za isti pojam. Najbolji je primjer za to *grapefruit* koji se udomaćio u većini jezika istočne Europe, dok je u na zapadu već ranije bio poznat posredstvom nizozemskoga *pampelmoes* te se *grapefruit* nije probio u toj mjeri. S druge strane, neki su anglicizmi ušli u pojedine jezike (ponajprije one u istočnoj Europi) posredstvom ruskoga – jedna od takvih riječi je *dispečer* koji se javlja u poljskom, ruskom, bugarskom, hrvatskom, mađarskom i albanskom, a uopće ga nema u jezicima zapadne Europe (rabio se u istočnoj varijanti njemačkoga ali se padom Berlinskoga zida izgubio iz aktivnoga vokabulara). Još jedan anglicizam toga tipa je *brojler* koji se u značenju 'pileta ciljano uzgojenoga za pečenje' ne javlja ni u jednom zapadnoeuropskom jeziku.

U okviru ovoga prikaza ne možemo u detalje analizirati cjelokupnu građu obradenu u rječniku, ali ćemo se osvrnuti na neke anglicizme iz hrvatskoga koji su izostavljeni. Razlozi tome leže djelomice u činjenici spomenutoj već ranije, a to je da su uvršteni pretežno oni anglicizmi koji su potvrđeni u postojećim nacionalnim korpusima, u ovom slučaju dakle u *Rječniku anglicizama u hrvatskom ili srpskom jeziku* koji je objavljen 1990. godine. Dakako, u tom rječniku zbog vremenskoga faktora nije ni moglo biti nekih posudnica. Osim toga, rječnik nije navodio prevedenice pa su zbog toga one u Görlachov rječnik ušle u znatno ograničenom broju. Tako primjerice nema anglicizama *biker*, *golden retriever*, *house (music)*, *husky*, *jingle*, *paintball*, *paragliding*, *PIN*, *piercing*, *pole position*, *rave*, *reality show*, *super-G* i nekih drugih; također prevedenica poput *ničija zemlja*, *novi val*, *radionica*, *srednja struja*, *znanstvena fantastika* itd. Bez obzira ne te manje nedostatke, već samo uključivanje hrvatskoga kao jednog od šesnaest europskih jezika velik je uspjeh. Zasluga za to pripada isključivo Rudolfu Filipoviću koji je s mnogo energije i entuzijazma sudjelovao u izradi rječnika kao jedan od suradnika.

Dakako, slični bi se nedostaci sasvim sigurno mogli utvrditi i za druge jezike jer se odluka o uvrštavanju pojedinih anglicizama za svaki jezik ipak ponajviše temeljila na subjektivnoj procjeni suradnika.

Navedeni su podaci samo neki od mogućih koje se pažljivim čitanjem rječnika može pronaći. Dakako, njih je mnogo više i sve ovisi o interesu čitatelja za pojedine segmente. Rječnik sasvim sigurno nije zamišljen kao priručnik namijenjen prosječnome čitatelju koji bi mogao biti zainteresiran za popis anglicizama u nekoliko jezika i eventualno za najosnovnije informacije o njima. Rječnik će ponajprije koristiti jezikoslovcima, poglavito onima koji se bave problematikom jezičnih dodira, stranih riječi i posudnica, engleskim kao global-

nim jezikom, a, dakako, i purizmom. Za njih *A Dictionary of European Anglicisms* nedvojbeno predstavlja vrlo bogat izvor informacija o različitim strukturnim aspektima jezičnih transfera iz engleskoga u druge europske jezike, ali istodobno pruža i stanovit broj sociolingvističkih podataka o tim transferima.

S obzirom na to da je utjecaj engleskoga i dalje u uzlaznoj putanji, u europske je jezike ušao velik broj novih anglicizama pa će se možda ostvariti Görlachov plan da se za koju godinu objavi novo izdanje ovog zaista vrijednoga rječnika.

Vesna Muhvić-Dimanovski

Eurospeak. Der Einfluss des Englischen auf europäische Sprachen zur Jahrtausendwende, Rudolf Muhr/Bernhard Kettemann (Hrsg.), (Österreichisches Deutsch – Sprache der Gegenwart; Bd. 1), Peter Lang, Frankfurt am Main 2002

Zbornik pod naslovom »*Eurospeak – Der Einfluss des Englischen auf europäische Sprachen zur Jahrtausendwende*« rezultat je dvaju serija predavanja održanih 1999. i 2001. godine u Grazu i Beču. Obje su se serije bavile problematikom anglicizama u europskim jezicima i pokušale osvijetliti različite aspekte te veoma slojevite teme. Kako bi se izbjeglo jednostrano promatranje dodira engleskoga i drugih europskih jezika, u obzir su uzeti ne samo strogo lingvistički, nego i jezičnopolitički te sociolingvistički aspekti.

Zbornik je podijeljen u nekoliko poglavlja. Uvodni dio čine dva priloga koji se bave općim problemima vezanima uz anglicizme. Prvi, Rudolfa Muhra, nosi naslov »*Anglizismen als Problem der Linguistik und Sprachpflege in Österreich und Deutschland zu Beginn des 21. Jahrhunderts*«, a drugi, Bernharda Kettemanna »*Anglizismen allgemein und konkret: Zahlen und Fakten*«.

Kao što Muhr na početku kaže, njegov prilog daje opći pregled problematike preuzimanja stranih riječi, među njima posebice anglicizama, kao i time povezanih društvenih aspekata. U članku se govori o dominaciji anglosaksonskoga jezičnoga područja od 1960-ih naovamo i engleskome kao globalnom jeziku; s druge strane o njemačkom, koji je svoj nekadašnji položaj svjetskoga jezika dosta suzio te se danas može smatrati važnim europskim regionalnim jezikom kojim govori otprilike 100 milijuna govornika. S jedne je strane uzrok tome gubitak prestiža kao posljedica negativnoga stava prema Njemačkoj nakon II. svjetskoga rata, s druge strane gubitak nekada vodećeg položaja u tehnološkom i znanstvenom području. Očigledno je da se engleski jezik nametnuo u najrazličitijim sferama društvenoga i javnoga života. Muhr, primjerice, spominje njemačku i austrijsku željeznicu koja, umjesto nekadašnjih njemačkih naziva poput *Schnellzug*, *Eilzug* ili *Personenzug* danas upotrebljava engleske termine kao što su *InterCityExpress*, *City Express*, *InterCityNight*, *Cityshuttle*, *CityStarTicket*, *Clever-Ticket*, *Online-Ticketing* itd.; tu je također područje fiksne i mo-

bilne telefonije gdje se javljaju nazivi kao *T-Net 100*, *T-Online by day and night*, ili primjerice *City-Call* umjesto sasvim običnoga *Ortsgespräch* itd. S obzirom na činjenicu da Njemačka ima zaista dugu, 500-godišnju tradiciju borbe protiv stranih riječi, autor se osvrnuo i na taj aspekt njemačke jezične situacije te prikazao pojedina razdoblja u kojima je ta borba bila izražena s više ili manje intenziteta, dakako, ne uvijek protiv anglicizama. Oni su meta kritičara tek posljednjih 50-ak godina i izazivaju u nekim krugovima vrlo oštre reakcije. U Njemačkoj i Austriji djeluje nekoliko udruga kojima je cilj obrana čistoće njemačkoga jezika. Znanstveno utemeljena briga o jeziku zadaća je Društva za njemački jezik (*Gesellschaft für deutsche Sprache*), ali ono, za razliku od ranije spomenutih udruga, ima mnogo blaži stav i protivi se uvođenju 'zakona o čišćenju jezika' (*Sprachreinigungsgesetz*), jer smatra kako njemački zbog velikoga priljeva anglicizama nipošto nije ugrožen.

Cilj je priloga B. Kettemanna »Anglizismen allgemein und konkret: Zahlen und Fakten« iznijeti neke podatke o utjecaju engleskoga na njemački koji će omogućiti znanstveno utemeljen pristup problematici stranih riječi općenito. Kettemann je svoj prilog koncipirao vrlo široko pa s jedne strane govori o prvim tekstovima posvećenima utjecaju engleskoga na njemački koji datiraju još iz 1899., o još mnogo starijim raspravama o razlikovanju pojmova 'strana riječ' i 'posudjenica' koje su bile česta tema ne samo lingvista nego i filozofa, ali i o sasvim suvremenim pogledima na problem velikoga broja anglicizama koji se javljaju u austrijskom njemačkom i koji izazivaju reakcije čak i prosječnih govornika (što se često vidi iz kritičkih pisama čitatelja u dnevnim novinama).

Drugi blok članaka naslovljen je *Anglizismen in Ökologie und Werbung*, a čine ga prilogi A. Filla »Anglizismen im deutschen Umwelt-Wortschatz« i R. Schrodta »Schön, neu und fesch – die Anglizismen in der deutschen Werbung«.

Prilog A. Filla bavi se anglicizmima u njemačkome vokabularu koji se rabi na području ekologije. Nije mu namjera, kao što kaže, da govori o brojnim anglicizmima iz tog područja prisutnima u općem jeziku, nego o onima koji pripadaju stručnom nazivlju. Među najčešće engleske posudjenice iz te kategorije spadaju *recycling*, *container*, *ressourcen*, *shredder* i *smog*, a sve one aktivne su u tvorbi pa se javljaju i u brojnim složenicama s njemačkim sastavnicama. Dio se članka odnosi na raspravu o problemu prevedenica koje se javljaju kao zamjena za pojedine anglicizme, ali one nisu uvijek dovoljno precizne i ne pokriva ju u potpunosti sadržaj anglicizma koji je poslužio kao model.

Uloga anglicizama u jeziku njemačkih reklama tema je članka R. Schrodta. Autor raspravlja o vrlo raširenoj pojavi – prisutnoj, dakako, i u drugim jezicima – da je u marketinškome poslu prešutno dopuštena uporaba svih mogućih sredstava samo da bi se za neki proizvod pridobilo što više kupaca; jezik svakako u tome zauzima vrlo važno mjesto. Na nekim konkretnim primjerima Schrodta pokazuje kako se uporabom anglicizama u reklamama postiže viši stupanj privlačnosti, pogotovo ako je riječ o proizvodu namijenjenom mladoj populaciji. Kad bi se anglicizmi zamijenili domaćim njemačkim riječima, dio privlačnosti

bi se izgubio. Schrodt smatra da se dobar dio anglicizama ne bio smio promatrati kao negativna pojava, jer mnogi na stanovit način obogaćuju njemački jezik novim nijansama značenja. Prema njegovom su mišljenju štetni oni anglicizmi koji svoje značenje zamagljuju pa ne pružaju jasnu informaciju o tome što zapravo znače.

U trećem su bloku pod naslovom *Anglizismen in den slawischen und romanischen Sprachen* objavljeni prilozi H. Pfandla »Wie gehen die slawischen Sprachen mit Anglizismen um? (Am Beispiel des Russischen, Tschechischen und Slowenischen)«, R. Rathmayr »Anglizismen im Russischen: Gamburgery, Bifšteksy und die Voucherisierung Russlands« i H. Kubartha »Anglicismes – non merci. Französische Sprachpolitik heute«.

H. Pfandl bavi se u svojem članku prihvaćanjem posuđenica iz engleskoga u tri slavenska jezika: s jedne strane u ruskom koji je oduvijek bio otvoren za utjecaje iz drugih jezika i nije u svojoj povijesti imao poteškoća u prihvaćanju brojnih internacionalizama, s druge strane u češkom i slovenskom koji su uvijek bili poznati po svojoj purističkoj tradiciji. Sasvim je logično da će se to odraziti i na prihvaćanje anglicizama. U rusnome je bilo nekoliko snažnijih 'valova' posuđivanja iz engleskoga, ali nedvojbeno je najviše engleskih posuđenica ušlo nakon što je 1985. Gorbačov došao na vlast i otvorio tadašnji Sovjetski Savez prema zapadu. Kao i drugdje i u ruskom se anglicizmi pojavljuju u različitim područjima života, od informatike do žargona mladih. Premda se javljaju kritike nekih puristički orijentiranih jezikoslovaca, koji govore o dekadenciji ruskoga jezika, lingvisti poput Krysina koji je jedan od vodećih stručnjaka za to područje, smatraju kako nema mjesta zabrinutosti jer je takva lavina novih riječi sasvim normalna pojava u uvjetima velikih ekonomskih i društvenih promjena koje su se dogodile. Češki jezik, u kojemu se još od 19. stoljeća njegovala puristička jezična politika ipak danas nije više do te mjere imun na strane utjecaje pa se i u češkome javlja relativno velik broj anglicizama. Mnogi su od njih, međutim, znatno prilagođeni domaćemu fonološkom i tvorbenom sustavu pa se na taj način bolje uklapaju (npr. *tokšou*, *gejm*, *bajk* ili *kreditka* < credit card, *pisičko* < PC, *boyfriendka* < girlfriend). Prema Pfandlovom istraživanju čini se da je slovenski što se purizma tiče otišao najdalje pa se mnogi anglicizmi koji su u drugim jezicima u čestoj uporabi u slovenskome prevode iako su neke prevedenice tek u fazi prijedloga pa nije sasvim sigurno hoće li uspjeti istisnuti engleske posuđenice koje su im bile modelom. Još se uvijek mnoge prevedenice javljaju usporedno s anglicizmima: *zgoščenska* – CD, *deskanje* – surfing, *notesnik* – laptop (zapravo bi to odgovaralo engl. *notebook!*), *obritoglavac* – skinhead, *gre-nivka* – grapefruit itd.

I u prilogu R. Rathmayr govori se o različitim aspektima utjecaja engleskoga na ruski; autorica osim posuđivanja na leksičkoj razini razmatra i utjecaje na morfosintaksu, tvorbu riječi i pragmatiku (sve češća pojava polusloženica, novi oblici pozdrava nastalih pod utjecajem engleskoga itd.). Nadalje, R. Rathmayr analizira i problem prihvaćanja i razumijevanja anglicizama u ruskom te naposljetku govori i o suprotstavljenim stavovima pojedinih ruskih lingvista u od-

nosu na snažan priljev engleskih riječi. U prilogu je dodana lista od 117 anglicizama i internacionalizama upotrijebljenih u članku.

Temu o kojoj se već mnogo pisalo odabrao je za svoj prilog H. Kubarth: riječ je o francuskoj jezičnoj politici koja je, kao što je poznato, tradicionalno izrazito puristička. Autor daje povijesni okvir današnjim francuskim stavovima koji se očigledno nisu bitno promijenili pa je briga za čistoću i očuvanje francuskoga jezika i dalje jedna od važnih zadaća brojnih službenih i poluslužbenih institucija, a prije svega terminoloških odbora. Veoma restriktivan zakon (Loi Bas-Lauriol iz 1975.) nalaže službenim ustanovama, poduzećima i medijima da u svojim tekstovima ne smiju rabiti strane riječi i fraze, nego isključivo one što ih predlažu terminološki odbori; noviji zakon (Loi Toubon iz 1994.) nešto je blaži pa prijedloge terminoloških odbora ne proglašava obveznima, ali ih preporučuje. S obzirom na to da francuski zakoni nailaze na mnoštvo kritika – često iz inozemstva, možda najviše iz Njemačke – Kubarth razmatra neke od tih kritičkih stavova te navodi pojedine prijedloge terminoloških odbora za zamjenu anglicizama: od uspješnijih i prihvaćenih u velikoj mjeri kao *balladeur* za *walkman*, *ordinateur* za *computer*, *navette* za *shuttle*, *message publicitaire* za *spot*, do onih koji su teško ili nikako prihvatljivi kao npr. *manche à balai* za *joystick*, *valeur de premier ordre* za *blue chip*, *location avec option d'achat* za *leasing*. U dodatku članku priložen je njemački prijevod zakona Toubon.

Četvrti dio, *Anglizismen als Gegenstand der Angewandten Linguistik*, donosi članak M. Stegua »Angewandte Linguistik: Welche Antworten dürfen wir von ihr zu Sprach- und Kommunikationsfragen (z. B. zu Anglizismen) erwarten?«. Kao što Stegu kaže, nelingvisti su često zainteresirani za problematiku vezanu uz anglicizme zbog njihove velike rasprostranjenosti i bojazni da će ugroziti njihov materinji jezik. Zadaća je primijenjene lingvistike, smatra autor, da im pruži odgovore na neka pitanja koja ih zaokupljaju. Radi se, naime o tome da laici obično gledaju na jezične pojave iz sasvim drukčije perspektive nego stručnjaci. U njemačkoj literaturi postoje radovi koji se bave tzv. pučkom lingvistikom (Volkslinguistik) unutar koje se čak javljaju i neke teorije. One ne moraju nužno biti sasvim pogrešne, ali se, dakako, uvelike razlikuju od teorija u okviru znanstvenih pristupa jezikoslovnoj problematici. Stegu smatra kako primijenjena lingvistika možda nije u stanju nestručnjacima dati jednoznačne odgovore na njihova pitanja, ali može pridonijeti jačanju svijesti o nekim učestalim jezičnim pojavama.

Posljednji, peti blok *Statements im Rahmen der Podiumsdiskussion*, donosi stavove predstavnika gospodarstva, informatičke tehnologije i marketinga, a sadrži četiri priloga: G. Kurzmann »Sprachkultur oder Sprachverfall? Überlegungen zum Einfluss des Englischen und Amerikanischen auf unsere Sprache«, B. Lutz »Statement zur Verbal-Podiumsdiskussion 'Anglizismen'«, W. Petry »Anglizismen im Österreichischen Deutsch und in der Werbung« i M. Scherra »Anglizismen in der Sprache der Werbung. Kommentar eines Werbetexters zur Anglizismendiskussion«.

Kraći prilozi uvršteni u ovaj blok zanimljivi su pogledi nelingvisti na problem inflacije anglicizama i amerikanizama. S obzirom na činjenicu da pripadaju različitim sferama javnoga života, imaju nužno i različita poimanja o tome predstavlja li tako izražen strani utjecaj opasnost za njihov materinji jezik ili ne. Kurzmann, kao zastupnik u parlamentu, smatra kako bi država trebala imati korektivnu funkciju i nastojati spriječiti osiromašivanje njemačkoga jezika, u krajnjem slučaju i zakonskim odredbama. Lutz koji radi na poslovima programiranja u Siemensu gleda na problem anglicizama iz posve funkcionalnoga stanovišta. Smatra kako velik broj anglicizama u računalnoj terminologiji ne predstavlja problem dok je riječ o uporabi unutar stručnih krugova: poteškoće nastaju tek kad nazivi prodru u opći jezik. Petry i Scherr kao predstavnici marketinga u svojim se kratkim priložima osvrću na uporabu anglicizama u reklamama: razlika je, smatraju autori, je li proizvod namijenjen mlađoj ili starijoj generaciji, radi li se o novom ili starom proizvodu, je li namjera proizvođača osvojiti šire, čak globalno, tržište itd. O svim tim elementima ovisi i jezik reklame koji će u skladu s ciljem biti ili 'bogatiji' anglicizmima ili će se svojem potencijalnom potrošaču obratiti isključivo na njemačkom.

Zbornik *Europeak* donosi mnoštvo tema o kojima već postoji čitav niz studija i članaka na njemačkom govornom području ali i u drugim europskim zemljama. Nepobitna je činjenica, međutim, da još uvijek nisu iscrpljeni svi stavovi, svi pristupi i teorije te da ima dovoljno prostora da se o složenoj problematici utjecaja engleskoga i američkoga na europske jezike raspravlja i dalje. Očigledno je da globalna prisutnost engleskoga i njegov dugogodišnji neprekidan utjecaj ne europske jezike izaziva interes vrlo širokoga kruga stručnjaka, ne samo jezikoslovaca, nego i mnogih drugih, što su prilozi u ovome zborniku jasno pokazali. S obzirom na to da se autori nisu ograničili isključivo na austrijsko/njemačko jezično područje, nego su radovima obuhvaćeni i neki slavenski jezici te francuski, *Eurospeak* će biti zanimljiv ne samo germanistima nego i slavistima koji se bave istraživanjima jezičnih dodira, leksikološkim analizama, standardologijom i purizmom.

Vesna Muhvić–Dimanovski

Elena Stadnik: *Die Palatalisierung in den Sprachen Europas und Asiens. Eine areal-typologische Untersuchung* (Tübinger Beiträge zur Linguistik: Bd. 461), Gunter Narr Verlag, Tübingen 2002, ISBN 3–8233–5127–3, 211 str.

Knjiga ruske lingvistice Elene Stadnik na koju se odnosi ovaj prikaz pokušava odgovoriti na pitanje o podrijetlu arealne distribucije opreke između palataliziranih i nepalataliziranih suglasnika u jezicima Eurazije. Ta je distribucija u toj mjeri ograničena da se čini malo vjerojatnim kako je ona slučajna, te stoga autorica u knjizi nastoji pokazati kako se opreka između palataliziranih i nepalataliziranih suglasnika proširila arealnom difuzijom iz jednoga, pobježe

odredivoga izvora, odnosno iz turkijskih jezika u većinu jezika i jezičnih skupina u kojima ona postoji (mongolski, uralski, neki baltijski i slavenski jezici).

U prvom dijelu knjige najviše prostora zauzima poglavlje »Die Palatalisierung: ein phonetisches und phonologisches Charakteristikum« (»Palatalizacija: fonološka i fonetska karakterizacija«, str. 22–34) u kojem Stadnikova s pravom razlikuje palatalizirane suglasnike, kao obilježene sekundarnom artikulacijom, koja nastaje podizanjem jezika prema tvrdom nepcu, od palatalnih suglasnika, koji predstavljaju primarni artikulacijski tip. To je razlikovanje posve prihvatljivo, a nažalost često se zanemaruje i u ozbiljnim priručnicima za pojedine jezike. Drugi dio knjige (str. 47–124) predstavlja sinkronijsko istraživanje palatalizacije kao fonološke opreke u jezicima Eurazije, pri čemu se autorica zapravo ograničuje na sjevernu Euraziju, odnosno jedan njezin dio, gdje se jezici s palataliziranim suglasnicima razmjerno često pojavljuju. Razmatraju se, redom, turkijski jezici (čuvaški i kazansko–tatarski), tungusko–mandžurski jezici (nanajski), uralski jezici (s naglaskom na jezicima finskoga odvjeta), slavenski jezici (pri čemu se opreka po palatalizaciji ispravno pripisuje samo istočnoslavenskim jezicima, poljskomu, donjeluzičkomu i istočnim dijalektima bugarskoga), litavski, rumunjski, romski dijalekti i, na kraju, jezici goidelske grane keltskih jezika (irski i škotski). Pri tome je prisutnost korelacije po palataliziranosti u nekim jezicima, a osobito u rumunjskome, izrazito sporna, no to priznaje i autorica.

Načelno smatram neopravdanim što su iz istraživanja isključeni jezici Kavkaza. Umjesto površna ukazivanja na Klimovljeva »Uvod u kavkasku lingvistiku« (na str. 22), bilo je dovoljno pogledati fonološke sustave kavkaskih jezika u velikom zborniku *Jazyki narodov SSSR*, svezak IV, da bi se vidjelo kako se opreka između palataliziranih i nepalataliziranih suglasnika pojavljuje u abhasko–adigejskim jezicima (npr. abhaski i abazinski), a možda i u nekim nahsko–dagestanskim jezicima (opisi nisu dosljedni, zbog čega je predmet još zanimljiviji za istraživanje). Budući da je Kavkaz i s obzirom na mnoga druga obilježja »rezidualna zona« (o tom pojmu v. moj »Uvod u poredbenu lingvistiku«, Zagreb 2001, str. 68), nije nemoguće da prisutnost palataliziranih suglasnika u toj arei ukazuje na zaključak da su oni nekoć bili prisutni u znatno većem dijelu Eurazije no što je to danas slučaj.

Treći dio knjige posvećen je problemima dijakronijskog razvoja opreke po palataliziranosti (str. 125–158). Autoricu pri tome najviše zanimaju dijakronijske generalizacije u nastanku, fonologizaciji i nestanku te opreke. Tako ona uočava, primjerice, kako se u većini jezika u kojima je palataliziranost distinktivno obilježje može pretpostaviti starije stanje, u kojem su palatalizirani i nepalatalizirani suglasnici bili alofoni. Također, Stadnikova dosljedno prikazuje različite mogućnosti nastanka palataliziranih suglasnika i navodi primjere za pojedine slučajeve razvitka (npr. sinkopa i apokopa prednjih samoglasnika u općeslavenskom, stapanje prednjih i stražnjih samoglasnika u nekim finskim i slavenskim jezicima, itd.). Na sličan način opisuju se i načini na koje opreka po palataliziranosti može nestati, kao što se dogodilo, naprimjer, u većini zapad-

noslavenskih jezika. Pri tome je važno istaknuti kako autorica smatra da se praslavenskomu jeziku ne mogu pripisati palatalizirani suglasnici, već isključivo palatalni, dok se opreka po palataliziranosti razvila tijekom ranog srednjeg vijeka samo u dijelu slavenskojezičnog areala. To je mišljenje posve u skladu s nekim novijim istraživanja fonologije praslavenskoga (npr. u radovima G. Holzera), ali nije nipošto općeprihvaćeno.

Naposljetku, u četvrtom dijelu knjige (str. 159–180) autorica postavlja pitanje o žarištu palatalizacije kao jezičnoga obilježja (*Der Herd der Palatalisierung im Areal des eurasischen Festlandes*) i dolazi do zaključka da se opreka po palataliziranosti–nepalataliziranosti ne može pripisati ni praslavenskomu, ni prabaltijskomu, ni pramongolskomu, ni prauralskomu, te nalazi razloge za tvrdnju kako se ta opreka postupno proširila u pojedinim jezicima tih jezičnih skupina tijekom njihove povijesti. S druge strane, prema Stadnikovoj, opreka između palataliziranih i nepalataliziranih suglasnika može se pripisati praturkijskomu, premda ona u tom jeziku nije bila fonologizirana (distinktivna), već je bila fonetskom posljedicom postojanja sustava vokalske harmonije (palatalizirani alofoni stajali su ispred prednjih samoglasnika, a nepalatalizirani ispred stražnjih). Postojanje palataliziranih glasova u praturkijskome potvrđuje i niz posebnih slova za palatalizirane suglasnike u pismu staroturkijskih orhonskih natpisa, koji potječu iz 8. st. Iz svega toga Stadnikova zaključuje kako su upravo turkijski jezici predstavljali žarište (*Herd*) iz kojega se opreka po palataliziranosti arealnom difuzijom proširila u ostalim jezičnim porodicama, s izuzetkom keltskih jezika. Istočnoslavenski su jezici odigrali ulogu posrednika, jer je opreka po palataliziranosti u istočnim litavskim govorima i u baltičko–finskom zacijelo nastala pod utjecajem istočnoslavenskoga, prije negoli turkijskih jezika.

Knjiga je opremljena indeksom jezikâ i shematskim ilustracijama artikulacije palataliziranih suglasnika, a sadržava i dosta iscrpnu bibliografiju (str. 181–208), u kojoj jedino nedostaju radovi iz suvremene, osobito generativne, fonološke teorije – premda bi se moglo postaviti pitanje u kojoj bi mjeri takvi radovi za obrađivanu temu uopće bili relevantni. Ono što više nedostaje su zemljopisne karte, na kojima bi arealna distribucija jezika s oprekom palatalizirani–nepalatalizirani zacijelo bila preglednija.

Kao zaključak o ovoj knjizi možemo istaknuti sljedeće: 1) autorica je prikupila dovoljno argumenata za tezu da su palatalizirani suglasnici, kao alofoni nepalataliziranih suglasnika izazvani vokalskom harmonijom, bili prisutni u praturkijskom jeziku; 2) autorica je uvjerljivo pokazala da su u drugim velikim porodicama u Sjevernoj Euraziji (u keltskoj i baltoslavenskoj grani indoeuropskih jezika, te u uralskim jezicima) palatalizirani suglasnici nastali sekundarno, možda uslijed kontakta s drugim jezicima; 3) teza do koje je autorici najviše stalo, prema kojoj je opreka između palataliziranih i nepalataliziranih suglasnika u uralskom i baltoslavenskom nastala arealnom difuzijom, čiji su izvor turkijski jezici, nije nevjerojatna. Međutim, da bi se ta teza i dokazala, bilo bi potrebno pokazati da se opreka palatalizirani/nepalatalizirani, primjerice, u slavenskom i samojedskom nije razvila neovisno od (posrednog ili neposred-

nog) turkijskog utjecaja, kao što se bez sumnje neovisno razvila u goidelskoj grani keltskih jezika. Također, bilo bi potrebno isključiti utjecaje drugih iščezlih supstratnih jezika, a to na razini današnjeg našeg poznavanja jezične povijesti Istočne Europe nije moguće.

Ranko Matasović

Dvojezičnik kao kulturni most

(Dubravka Sesar, *Češko–hrvatski i hrvatsko–češki praktični rječnik*, Školska knjiga, Zagreb 2002)

Prvi je dojam kad uporabnik uzme ovu knjigu u ruke da je malena, lagana i da su valjda u skladu s tim mjernim odlikama i slova autoričina imena gotovo neprimjetna na koricama kao svojevrsni znakovi njezine samozatajnosti i skromnosti. No, svima je poznato da se težinom, cijenom, pa ni veličinom slova ne mjeri vrijednost knjige. Svaki rječnik nastaje mukotrпно i dugo, ali njegova kakvoća ne mora biti proporcionalna uloženu trudu, vremenu i novcu. Ovaj se po opsegu manji dvojezičnik svojom kakvoćom može usporediti s haiku pjesmom – sve rečeno u malo riječi, a umjetnički doživljaj vrhunski.

Unatoč činjenici da je engleski zagospodario svjetskim javnim komunikacijskim prostorom, postoji jedna druga stvarnost, stvarnost ujedinjene Europe, koja njeguje upravo jezičnu raznolikost. U njoj nema malih i velikih jezika, oni su svi ravnopravni. U nas ipak svi jezici nisu ravnopravni u leksikografskoj proizvodnji. Osim što nedostaju rječnici »malih« jezika, osjeća se velika potreba i za rječnicima u kojima je hrvatski jezik u suodnosu s nekim od slavenskih jezika. Stoga pojava takvih rječnika zaslužuje našu posebnu pozornost.

Pred nama je dvojezičnik od dva dijela s izmijenjenim mjestima polaznoga i ciljnoga jezika. Češko–hrvatski rječnik sadrži oko 13 600 natuknica, a hrvatsko–češki oko 10 500 natuknica. Po opsegu i sadržaju, dakle, pripada manjim obostranim dvojezičnim općim rječnicima, a namijenjen je aktivnim i pasivnim govornicima i jednoga i drugoga jezika. S obzirom na korisnike dvojezičnici bi se u idealnom slučaju trebali raditi u četiri inačice, u ovom slučaju za aktivne govornike češkoga i hrvatskoga te pasivne govornike jednoga i drugoga jezika. Stvarnost je drukčija – sretni smo da se bilo kakav rječnik uopće pojavi, pa i ne razmišljamo o korisničkim zahtjevima. Pojavom ovoga rječnika sveučilišne profesorice Dubravke Sesar više smo nego sretni. Premda je ova knjiga namijenjena u prvom redu autoričnim studentima bohemistike i uopće hrvatskim govornicima koji uče ili već znaju nešto češkoga, ona zbog obostranoga rječnika i te kako dobro može pomoći i češkim govornicima koji iz bilo kojega razloga trebaju leksičke podatke o hrvatskom jeziku.

Češko–hrvatski rječnički susret u nas nažalost nije čest, iako su leksikografske veze dvaju naroda vrlo stare. Samo deset godina nakon izlaska rječnika Fausta Vrančića češki je benediktinac Petar Lodereker izdao 1605. taj naš pe-tojezičnik kao sedmojezičnik, dodavši mu češki i poljski stupac. U 19. su sto-

ljeću za narodnoga preporoda te veze bile izuzetno plodne, pa iako nije bilo dvojezičnika, u to su vrijeme mnoge češke riječi ušle u hrvatski leksik. Rabeći ih danas (*časopis, dojam, krajolik, pojam, pokus, stupanj, sustav, ustav, ustroj, zavod, zbirka...*), nismo ni svjesni da smo ih posudili iz češkoga. Valja podsjetiti da je tada, kad je cvjetala hrvatska leksikografija, na nju velik utjecaj imao češki filolog i književnik Josef Jungmann sa svojim opsežnim petosveščanim češko–njemačkim rječnikom ne samo kao izvor bohemizama nego i kao uzor za vlastite tvorbene mogućnosti stvaranja novih riječi za nove civilizacijske pojmove. Na samom kraju 19. stoljeća (1896) Stjepan je Radić objavio *Češki rječnik za Hrvate*, a u 20. stoljeću, iako su se u dvojezičnicima hrvatski i srpski pojavljivali kao jedan jezik, nije baš bilo previše rječnika s češkim jezikom na drugoj strani.

Koncepcija je ovoga rječnika vrlo dobro razrađena i primjerena ovomu tipu rječnika. Uz natuknicu su dani osnovni gramatički podaci o vrsti riječi i fleksiji, dovoljni s obzirom na to da je priložena mala gramatika. Nema korisnika koji neće prigovoriti da u nekom rječniku nema koje riječi koja bi se po njegovu mišljenju trebala naći. Budući da je svaki rječnik izbor riječi, ostavimo autorima pravo da sami odluče što će uvrstiti, a što neće. Ovdje je uz općepotrebni neutralni leksik, u kojem su se našle sve vrste riječi, među ostalim i najčešći uzvici, naveden i stilski obilježen leksik te najosnovniji terminološki leksik. Takvu leksičku raslojenost prate odrednice, pa su njima obilježeni ekspesivni, knjiški, razgovorni leksemi, a od naziva najviše je botaničkih i zooloških jer su većinom zajednički i općepotrebnom i nazivoslovnom leksiku. Gdje je god autorica smatrala da je potrebno uz istovrijednicu dodati neko semantičko ili sintaktičko ograničenje, navela ga je u kosim zagradama, npr. **do-lovat**, –uje *nesvr* kopati, iskapati /ugljen i sl. /, **jet**, jede *nesvr* ići /vozilom/, **slíva**, –y ž šljiva /plod/, **slivoň**, –ně ž šljiva /stablo/, gore *pril* nahoru /jít/; nahore /bét/.

Posebnu vrijednost ovomu rječniku daje uvrštavanje uobičajenih kolokacija te frazema, bez kojih bi rječnik bio osiromašen. Frazemi su obrađeni pod jednom sastavnicom, dok se kod druge nalazi uputnica, npr. padati..., v. pamet, gdje su obrađeni frazemi *što ti pada na pamet, ne pada mi na pamet*. Isto je pravilo primijenjeno i u obradi sintagmi, npr. pod natuknicom prometni stoji uputnica na natuknicu **nesreća** gdje je obrađena *prometna nesreća; kurje oko* obrađeno je pod **oko**; *putna karta, avionska karta* pod **karta** itd. Na taj način uporabnik unaprijed zna da višerječne leksičke, frazeološke, sintaktičke i terminološke jedinice može tražiti pod imenicom jer su uglavnom posrijedi imeničke skupine. Vrlo često leksikografi ne razrade kriterije po kojima će obrađivati višerječnice. Pritom po strani ostanu složeni veznici, prijedlozi, prilozi, zamjenice. U ovom su rječniku svoje mjesto našle zamjenice **bilo kakav, kakav god**, veznici **kao što, kao da** i sl. Nasuprot ovomu malomu rječniku, u mnogo većim našim jednojezičnicima vrlo su rijetko obrađene te višerječne leksičke jedinice.

Kao vrsni znalac obaju jezika autorica dobro zna što je potrebno dati pri učenju jezika pa iako rječnik ne daje mnogo prostora, ona navodi sve ono razlikovno između dvaju jezika, npr. pod natuknicom **put** našli su se mnogi priložni izrazi koji nisu izrazno ekvivalentni: *prvi put* poprvé..., *svaki put* pokažde... *stotinu puta* stokrát.

Listanje stranica ovoga rječnika u leksikografskoga teoretičara izaziva veliko zadovoljstvo jer su na njima leksikografska rješenja upravo onakva kakva trebaju biti. S velikom strogoćom autorica je pazila da nigdje ne naruši gramatičku i semantičku ekvivalenciju lijeve i desne strane rječnika. Iako je to osnovno leksikografsko pravilo, nerijetko se događa, primjerice, da pridjev nije definiran pridjevom, svršeni glagol svršenim, prilog prilogom. Našoj jezikoslovki ovdje se to nije moglo dogoditi.

U svakom dobrom rječniku vidi se sretan spoj gramatičkoga i rječničkoga jer gramatika ne može bez rječnika ni rječnik bez gramatike tako da već postoji razrađena teorija integralnoga opisa jezika. Upravo je rječnik prvi jezični priručnik u kojem će stranac, ali i izvorni govornik potražiti gramatički podatak o nekoj riječi. U tom je smislu ovaj rječnik učinio pomak u našoj leksikografiji, koliko je to bilo moguće s obzirom na njegov opseg. Budući da rječnike rade uglavnom jezikoslovci, gramatički podaci moraju biti pouzdani, a u ovom slučaju oni to jesu. Hrvatski rječnici redovito odrednicama roda, a ne vrste riječi, označuju imenice. Pritom uopće nisu usuglašeni kad je riječ o imenicama u kojih rod nije predvidljiv morfološki. Dubravka je Sesar razlučila sklonidbeni tip imenica od njihova roda pa tako imenice tipa *propalica* imaju odrednicu muškoga i ženskoga roda, za razliku od nekih naših rječnika u kojima su imenica *bradonja*, *izdajica*, pa čak i *papa* ženskoga roda samo zato što se sklanjaju kao imenica *žena*. Profesorica je Sesar postupila onako kako je to jedino ispravno, imenice tipa *papa*, *tata* imaju odrednicu muškoga roda, a imenice tipa *propalica* općega, to jest muškoga i ženskoga.

Tradicionalno se u nas rječničke natuknice uspostavljaju prema njihovoj pripadnosti vrstama riječi, ali se pritom ne vodi računa o konverziji, odnosno o tome da riječi prelaze iz jedne vrste u drugu, da pritom zadržavaju svoj lik, ali mijenjaju morfološka, sintaktička i semantička obilježja. Stoga leksikografi često obrađuju u istom rječničkom članku primjerice promjenljive i nepromjenljive riječi kao što su zamjenica i veznik *što*. U ovom je rječniku dosljedno primijenjen kriterij po kojem svaka nova leksička jedinica ima svoju natuknicu. Tako su se našle kao posebne natuknice prilog **kad** i veznik **kad**, pridjev **domáci** i imenica nastala njegovim poimeničenjem, te prilog **slovem** odnosno **riječju**, koji je nastao leksikalizacijom instrumentalnoga oblika. Kao natuknice našli su i supletivni oblici, npr. superlativi **horši** odnosno **gori** i **lepši** odnosno **bolji**.

S obzirom na namjenu i na opseg ovaj je rječnik nužno morao biti i normativan. Njegova se normativnost očituje u sustavu odrednica, ali i u primjeni uputnica: **kadar** v. sposoban, **démant**, v. diamant. Razlozi unošenja nestandardnih riječi leže u njihovoj uporabnoj čestoti.

Rječnik se odlikuje dosljednošću, što pokazuje da je autorica prije obrade imala jasno razradenu koncepciju s definiranim leksikografskim kriterijima. Budući da se ta tvrdnja ne može izreći za dobar broj objavljenih rječnika, leksikografska je domišljenost ovoga rječnika još vrednija.

Hrvatska ima višestoljetnu tradiciju izrade dvojezičnih priručnika u kojima se opisuje i gramatičko ustrojstvo i leksik. Ovdje je obrađeno elementarno gramatičko gradivo koje s rječnikom čini osnovno pomagalo u učenju stranoga jezika.

Tekst je gramatike pisan jednostavnim, jasnim i jezgrovit jezikom. Svoje veliko profesorsko iskustvo autorica je vrlo uspješno iskoristila primjenom kontrastivne metode upozoravajući gdje je god smatrala potrebnim na razlike između hrvatskoga i češkoga jezika, a na mjestima i na sličnosti s obzirom na srodnost. Vrlo su korisni komentari iza uzvika *Pozor!* Oni su kratki, ali jako poučni: U češkome se *jímože* samo pješice, dok se automobilom, tramvajem, vlakom mora *jet*. Zrakoplovom se može *letět*, a brodom *plout*. Time je uvelike olakšano usvajanje češkoga jezika.

Uz ovu se malu gramatiku nameće nužna usporedba s hrvatskim gramatikama koje obradu imeničke sklonidbe obično završavaju imenicama *mati* i *kíci* (iako one nisu nikakav poseban sklonidbeni tip jer prva pripada *e* sklonidbi, a druga *i* sklonidbi), dok sve »teže« slučajeve, kao što su strana vlastita imena, ostavljaju pravopisu, premda njihova sklonidba pripada gramatici. Ovdje poglavlje o imenicama završava obradom sklonidbe stranih vlastitih imena, razvrstanih prema sklonidbenim tipovima

Preko četiri stoljeća hrvatska se leksikografska proizvodnja temelji većinom na pojedincima, od kojih neki cijeli svoj radni vijek provedu radeći svoje životno djelo – rječnik. Iako su teorija i praksa izrade rječnika usporedo s razvojem korpusne lingvistike i računalnih programa posljednjih desetljeća u svijetu dosegle takve uzlete da se može reći kako više i nema nekih nepoznanica u toj djelatnosti, u nas još uvijek u državnim ustanovama nema timova osposobljenih leksikografa koji će raditi rječnike s unaprijed poznatom cijenom i vremenom izrade, zadanom kakvoćom i ciljano za različite vrste korisnika. Da nema zanesenjaka i zaljubljenika u riječi, bilo bi u nas mnogo manje rječnika. Autorica je imala i dodatni motiv –odgovornost prema poslu koji kao sveučilišna profesorica radi. Ovo nije njezin prvi priručnik za studente, ali je njima svakako prvo, vrlo praktično pomagalo pri izučavanju češkoga jezika. Tako su za svoje dake nekada davno i Kašić, i Mikalja, i Habelić, i Jurin, i Lanosović pisali dvojezične, pa i višejezične priručnike, uključujući nas u europski uljudbeni krug, gradeći mostove među različitim kulturama. Između češkoga i hrvatskoga naroda od davnina su se ti mostovi gradili. Ovaj je suvremeni vrlo solidno izgrađen. Koliko je god važno da knjiga izide, još je važnije *kakva* je ta knjiga. Možemo samo poželjeti da ubuduće bude više *ovakvih* knjiga.

Branka Tafra

Muráth, Judit (2002). *Zweisprachige Fachlexikographie. (Pécser Beiträge zur Sprachwissenschaft 5)*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 209 p.

Das zu besprechende Buch »versteht sich als ein erster Schritt auf dem Wege zu einer Meta-Fachlexikographie in Ungarn.« (Vgl. S. 7) Diese Charakterisierung fasst den Gegenstand der Arbeit erheblich enger als der Titel, der bei den potentiellen Rezipienten die Erwartung weckt, dass man mit dem Buch einen allgemeinen Überblick über die zweisprachige Fachlexikographie geboten bekommt. Es sei meiner Rezension vorausgeschickt, dass die durch den Titel vorgenommene Einordnung als erste Leseorientierung durchaus ihre Richtigkeit hat, zumal die Autorin sowohl die theoretischen Grundlagen als auch Methodologie und Praxis der zweisprachigen Fachlexikographie eingehend behandelt. Die in der Einleitung geleistete Präzisierung des Themas ist demnach wie folgt gemeint: Das Buch bietet am Beispiel des Sprachenpaars Deutsch–Ungarisch eine umfassende Einführung in die zweisprachige Fachlexikographie. Des Weiteren ist einzuräumen, dass der besondere Schwerpunkt der Arbeit im Bereich der Wirtschaftssprache liegt. Die Behandlung der Wirtschaft erfolgt aber durchaus nicht ausgrenzend, werden doch auch andere Fachsprachen zur Exemplifizierung des Stoffes herangezogen.

Das vorliegende Buch geht auf die Dissertation der Autorin zurück und ist als Ergebnis ihrer langjährigen intensiven Forschungstätigkeit auf dem Gebiet der zweisprachigen Fachlexikographie zustande gekommen. Die wichtigsten Vorarbeiten wurden dazu im Rahmen eines gemeinsam mit drei Grazer Sprachwissenschaftlerinnen durchgeführten lexikographischen Projektes geleistet, welches ein Fachwörterbuch für Studenten der Wirtschaftswissenschaft hervorgebracht hat. (Vgl. Dragaschnig, Edina, Irene H. Pogány, Ferencné Muráth, Marianna Zserdin (1998). *Wirtschaft & Sozialpolitik – aktuell. Wörterbuch Deutsch–Ungarisch/Ungarisch–Deutsch. Band 1: Wirtschaft. Band 2: Sozialpolitik. Pécs – Graz*). Das Wörterbuch befindet sich gegenwärtig in der Testphase und wird an der Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Universität Pécs als Lehrmaterial erprobt, um dann schließlich anhand der in diesem Buch ausgearbeiteten Konzeption überarbeitet und veröffentlicht zu werden.

Die sorgfältige Strukturierung der Arbeit spiegelt die Bestrebung der Autorin wider, die theoretischen und praktischen Aspekte der Fachlexikographie in gebührender Weise mit zu berücksichtigen und in ihren Zusammenhängen zu betrachten. Die Arbeit ist in 7 Kapitel (Kap.) gegliedert. In Kap. 1 werden die Zielsetzungen formuliert. Kap. 2 bietet einen Überblick über den aktuellen Forschungsstand im Bereich der Fachlexikographie und legt das begrifflich-terminologische Fundament der Arbeit. In Kap. 3 werden die Ergebnisse einer Pilotstudie zur Wörterbuchbenutzung unter besonderer Berücksichtigung von zweisprachigen Fachwörterbüchern referiert. In Kap. 4 werden die lexikologisch-terminologischen Aspekte der Fachsprache der Wirtschaft aus einzel-

sprachlicher und kontrastiver Sicht unter die Lupe genommen. In Kap. 5 wird die Konzeption eines Kontextfachwörterbuches umrissen. In Kap. 6 werden die wichtigsten Thesen der Arbeit zusammengefasst, und es werden zudem weitere Forschungsaufgaben genannt. Es geht dabei im einzelnen um die Optimierung der Wörterbuchbenutzungsforschung, um die Schaffung einer elektronisch gespeicherten Wörterbuchbasis sowie um die angemessene Integrierung der Forschungsergebnisse der Terminologiewissenschaft und Terminographie. Abgerundet wird das Buch durch das »Verzeichnis der seit 1989 in Ugnarn herausgegebenen Wirtschaftswörterbücher mit Deutsch als Ausgangs- oder Zielsprache« sowie durch Musterexemplare der Fragebögen, die bei Wirtschafts- und Fachübersetzerstudenten der Universität Pécs zur Erforschung ihrer Wörterbuchbenutzungsgewohnheiten eingesetzt wurden.

Ich werde im Folgenden die begrifflich-terminologischen Grundlagen der Arbeit, die lexikologisch-terminologischen Fallstudien und die Konzeption des geplanten Kontextfachwörterbuches besprechen. Es soll an allererster Stelle geklärt werden, was von der Autorin unter Fachlexikographie und Meta-Fachlexikographie verstanden wird. Ausgangspunkt ist dabei der gegenwärtige Forschungsstand der germanistischen Metalexikographie und Meta-Fachlexikographie, genauer das Modell von Schaefer und Wiegand. Fachlexikographie wird mit Schaefer wie folgt definiert: »diejenige wissenschaftliche Tätigkeit [...], die auf die Erstellung von Fachwörterbüchern zielt, wobei 'Erstellung' die Praxis des Planens, des Verfassens und/oder Redigierens sowie den Druck bzw. Produktionsvorgang umfaßt« (Vgl. Schaefer, Burkhardt (1994). »Zu einer Theorie der Fachlexikographie.« In: Schaefer, B., H. Bergenholtz, Hrsgg. (1994). *Fachlexikographie. Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Narr, S. 24). Fachlexikographie wird zudem vom jeweiligen Wörterbuchtyp abhängig in drei Bereiche unterteilt, und zwar in fachliche Sprachlexikographie, Sachlexikographie und Allwörterbuch-Lexikographie. Meta-Fachlexikographie wird mit Schaefer folgenderweise definiert: »die Gesamtheit jener theoretisch ausgerichteten Aktivitäten, die darauf zielen, die wissenschaftliche Praxis der [Fach-]Lexikographie (rekonstruktiv und konstruktiv) zu beschreiben und zu erklären.« (Vgl. Schaefer 1994: 26, in der o. a. Arbeit). Es wird betont, dass die Meta-Fachlexikographie mit ihren fachbezogenen, fachsprachlichen und fachlexikographischen Aspekten drei grundlegende Komponenten aufweist, die im Interesse der praktischen Fachlexikographie integriert werden sollten. In Anlehnung an Schaefer's Modell wurden von Muráth drei Hauptuntersuchungsgebiete festgelegt, die als die drei maßgebenden Arbeitsschritte ihres fachlexikographischen Projektes wie folgt bestimmt werden: (1) empirische Untersuchung der Wörterbuchbenutzungsgewohnheiten der anvisierten Rezipienten, (2) fachbezogene und fachsprachliche Analysen im Bereich der Lexikologie und Terminographie, (3) Integrierung von einschlägigen meta-fachlexikographischen Forschungsergebnissen und entsprechenden

Erfahrungen in der praktischen Fachlexikographie. Diese Arbeitsschritte führen letztendlich zur Konzipierung eines Kontextfachwörterbuches.

Besonders aufschlussreich sind die lexikologischen Fallstudien, da die Komplexität der zu lösenden fachlexikographischen Probleme an ihrem Beispiel exemplarisch gezeigt wird. Es werden folgende Aspekte der fachsprachlichen Lexikologie aus kontrastiver Sicht beleuchtet: Polysemie, Synonymie, Metaphorisierung, territoriale Dubletten, kulturspezifische Markierung, Kollokationen und Wortbildung. In den anschließenden fünf Fallstudien werden unter besonderer Berücksichtigung der deutschen und ungarischen Wirtschaftssprache diverse lexikalisch–semantische Fragen der kontrastiven Fachsprachenforschung aufgegriffen. Es handelt sich dabei um die folgenden Probleme im Hinblick auf Kontraste zwischen Ausgangssprache und Zielsprache: Unterschiede auf Begriffs– und auf Benennungsebene, Quasi–Synonymie, Unterschiede in der Wirtschaftstheorie, Mehrdeutigkeit in der Ausgangssprache und scheinbare Benennungslücke in der Zielsprache, rechtschreibungsbedingte Probleme, die von Mehrdeutigkeit zum Bedeutungswandel führen. Die Autorin belegt durch die Fallstudien vorzüglich die Verwobenheit von fachsprachlichen und fachbezogenen Wissensstrukturen und plädiert auf dieser Basis für die Intensivierung der Kooperation zwischen Fachlexikographen und Experten des entsprechenden Fachgebietes.

Herzstück des Buches ist die Darstellung der von Muráth entworfenen Konzeption eines Kontextfachwörterbuches für den Bereich der Wirtschaft. An erster Stelle steht die wörterbuchtypologische Einordnung, bei der folgende Kriterien in Betracht gezogen werden: Wortschatz, Fachzugehörigkeit und Grad der Terminologisierung des Datenangebotes, Funktionen des Wörterbuch mit folgenden Worten: »ein zweisprachiges, selektives, polyfunktionales, gegenwartsbezogenes, in erster Linie deskriptives Kontextfachwörterbuch – im Prinzip ein Allwörterbuch – der Wirtschaft und Sozialpolitik für Studierende (Fachübersetzer, Dolmetscher, Wirtschaftsstudenten) mit glattalphabetischer Ordnung.« (Vgl. S. 169). Im Anschluss an die wörterbuchtypologische Klassifizierung wird die Wörterbuchbasis ausführlich beschrieben. Es werden dabei folgende Aspekte hervorgehoben: das Primat von primären Quellen, die an der vertikalen Schichtung der Fachsprache orientierte Textauswahl sowie die Schaffung einer elektronischen Datenbank, in der Texte gespeichert und für den lexikographischen Prozess verfügbar gemacht werden können. Die Präsentation der Datendistributionsstruktur beinhaltet die Darstellung der äußeren Anlage, der Makrostruktur und der Mikrostruktur. Die einzelnen Bausteine des Wörterbuches sollen schließlich im Interesse der Benutzerfreundlichkeit durch ein wohl durchdachtes Verweissystem miteinander vernetzt werden.

Zusammenfassend lässt sich festhalten, dass das besprochene Buch zum einen eine wohlproportionierte Einführung in die theoretischen und praxisbezogenen Bereiche der zweisprachigen Fachlexikographie bietet und zum anderen die methodologischen Grundlagen zur Konzipierung eines Kontextfachwörterbuches am Beispiel der Wirtschaftssprache schafft. Es werden außerdem inten-

sive empirische Untersuchungen zur Lexikologie der Fachsprache der Wirtschaft geleistet. Besonders interessant sind die kontrastiven Fallstudien zu ausgewählten lexikologischen und terminographischen Problemen der Wirtschaftssprache des Deutschen und des Ungarischen. Empfohlen sei das Buch deshalb nicht nur Studenten der Wirtschaftswissenschaft und angehenden Fachübersetzern sowie Lexikographen und Terminographen, sondern auch Sprachwissenschaftlern, die im Bereich der Lexikologie und der kontrastiven Fachsprachenforschung arbeiten.

Rita Brdar–Szabó